

*Key words:* isolated parts of a sentence, status, function, the category of specification, a specified component, a specifying component, the composition of a construction.

*Стаття надійшла до редакції 27.08.2015 р.*

*Прийнято до друку 28.08.2015 р.*

*Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.*

Л. Б. Воловик (Полтава)

УДК 811.112.2:81'373.611:001.4

### СЛОВОВІРНІ ПОТЕНЦІЇ ТВІРНИХ ОСНОВ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У НІМЕЦЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Одним із найцінніших надбань духовного розвитку суспільства є мова. Вона як найважливіший і найдосконаліший засіб людського спілкування й обміну думками виконує різні функції, розвиваючись у тісному взаємозв'язку з суспільним прогресом.

У статті ставимо за мету розглянути словотвірні потенції твірних основ префіксальних дієслів у німецькій економічній термінології.

У сучасній німецькомовній економічній терміносистемі виявлено 567 префіксальних дієслів з префіксами *be-*, *ge-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *ent-*, *emp-*, *miss-* та прислівниково-прийменниковими компонентами: *durch-*, *über-*, *unter-*, *um-*, *hinter-*, *wider-*, *wieder*, які виражають спеціальні поняття різних сфер економіки, а саме: основ економічної теорії (*betragen* – скласти суму, *vertragen* – укласти угоду, *ertragen* – приносити дохід, *beschlagen* – конфісковувати), ресторанного та туристичного бізнесу (*verzehren* – витратити продукти харчування, *versuchen* – пробувати їжу, *bedienen* – обслуговувати), маркетингу та реклами (*verpacken* – упаковувати, *verkaufen* – продавати, *verrechnen* – продавати за безцінок), фінансів і бухгалтерського обліку (*belasten* – дебетувати, *berechnen* – обчислювати, *bezahlen* – оплачувати), управління людськими ресурсами та виробництвом (*versetzen* – переводити на нове місце роботи, *entsetzen* – усувати з посади).

Основи префіксальних дієслів з префіксами *be-*, *ge-*, *er-*, *ver-*, *zer-*, *ent-*, *emp-*, *miss-* мають значення: з префіксом *be-* – результату дії, процесу: *laden* – *beladen*, *treiben* – *betreiben*, *sitzen* – *besitzen*; з префіксом *ge-* – засвоєння або покращення якості процесу; з префіксом *er-* – результату дії: *tragen* – *ertragen*, *werben* – *erwerben*; з префіксом *ver-* – зміни форми або стану, завершення дії: *treiben* – *vertreiben*, *backen* – *verbacken*, *dingen* – *verdingen*; *fahren* – *verfahren*, *laden* – *verladen*, *leihen* – *verleihen*; з префіксом *zer-* – вираження негативної оцінки або дії: *teilen* – *zerteilen*, *setzen* – *zersetzen*. Префікси *ent-* та *emp-* мають семантично нейтральну ознаку: *leihen* – *entleihen*, *heben* – *entheben*, *nehmen* – *entnehmen*; *fehlen* – *entfehlen*. Префікс *miss-* у поєднанні з твірною

основою кореневого дієслова має значення негативної дії: *raten* – *missraten*; *fallen* – *missfallen*. Основи дієслів з прислівниково-прийменниковими компонентами: *durch-*, *über-*, *unter-*, *um-*, *hinter-*, *wider-* мають значення: з *durch-*: виконаної дії: *brechen* – *durch/bréchen*, *schiessen* – *durchschiessen*, *bringen* – *durchbr'ingen*; з *über-*: значення завершеності дії: *tragen* – *übertragen*, *halten* – *überhalten*, *denken* – *überdénken*; з *unter-*: призупинення дії: *brechen* – *unterbréchen*, *bieten* – *unter/biéten*, *schreiten* – *unterschréiten*, *treiben* – *untertréiben*, *halten* – *unterhalten*; з *um-*: руху, дії, зміни розташування об'єкта в просторі або рух навколо об'єкта: *laufen* – *umláufen*, *schreiben* – *umschréiben*; з *hinter-*: *halten* – *hinterhalten*, *treiben* – *hintertréiben*, *ziehen* – *hinterz'iehen*, *bleiben* – *hinterbléiben*; з *wider-*: негативної оцінки або негативної дії: *raten* – *widerráten*, *rufen* – *widerrúfen*.

Твірні основи префіксальних дієслів та похідні основи іменників мають значення: „процес”, „дія”, „спосіб/особливість переміщення об'єкта в просторі”, „надання об'єкту певних ознак”, „рух”, „назва особи за родом діяльності”. Префіксальні дієслова, які номінують процес, визначають його початок і завершення: *bedenken*, *zerbrechen*, значення префіксальних дієслів „дія” поєднує значення „дія в її протяжності” + „темп дії”: *durcharbeiten*, *verschieben*. Значення префіксальних дієслів „спосіб/особливість переміщення об'єкта в просторі” поєднує у своєму змісті значення „переміщення об'єкта в просторі” + „спосіб/особливості його переміщення”: *überladen*, *verlegen*. Префіксальні дієслова зі значенням „рух” є поєднанням значень: „дія у її тривалості” + „темп дії”: *durchlaufen*, *entkommen*. Для похідних основ іменників із суфіксом *-er* характерне значення „назва особи за родом діяльності”: *der Besteller*, *der Unternehmer*, *der Verpacker*, *der Befrachter*.

Дослідження внутрішніх валентних зв'язків твірних основ сприяло встановленню їхньої активності. У процесі творення похідних основ префіксальних дієслів твірні основи виявляють середню активність за відношенням до префіксів: *be-*, *er-*, *ver-*, *zer-*; пасивність за відношенням до префіксів: *ge-*, *emp-*, *miss-*.

Для архітекτονіки твірних основ префіксальних сильних і слабких дієслів характерна наявність у їхніх словотвірних рядах віддієслівних безафіксно-похідних іменників, утворених шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних сильних дієслів, суфіксальних іменників, складних іменників. Аналіз кількісних і якісних характеристик об'єкта дослідження, зокрема мікросистеми префіксальних дієслівних одиниць, уможливив виокремлення й опис шістьох моделей:

$M_4: SV = (Präf. + SV) + en$ ;  $M_2: SN = SN:SV(Präf. + SV) + en$ ,

$M_3: SN = SN: SVimp. (Präf. + SV)$ ;  $M_6: SN = SN: SV(Präf. + SV) + Suf.-er,-ung$ ,

$M_{10}: SN = SN: (SV:Präf. + SV) + SN$ ;  $M_{10}: SN = SN + SN: (SV:Präf. + SV)$ .

Похідні основи проаналізованих складних іменників (510 прикладів номінацій) утворені за словотвірними моделями

$M_{10}: SN=SN:(SV:Präf.+SV)+SN$  та  $M_{10}: SN=SN+ SN:(SV:Präf.+SV):$  *vertragen* – *der Vertragspreis*, *vertreiben* – *die Vertiebsfirma*, *beschaffen* – *die Beschaffungskosten*, *verbrauchen* – *der Verbrauchssteuer*, *erheben* – *die Beitragserhebung*, *vertreten* – *der Konzernvertreter*, *berechnen* – *die Zinsenberechnung*. Основи німецьких префіксальних дієслів виявили середню активність (45%) у творенні похідних основ складних іменників.

Середні показники активності (30%) виявили основи префіксальних дієслів у результаті утворення суфіксальних іменників (355 прикладів) за словотвірною моделлю  $M_6: SN=SN:SV(Präf.+SV)+Suf. -er, -ung:$  *vertreten* – *der Vertreter*, *beladen* – *der Belader*, *besitzen* – *der Besitzer*, *verwenden* – *der Verwender*, *beschaffen* – *die Beschaffung*, *vertreiben* – *die Vertreibung*, *beliefern* – *die Belieferung*.

Субстантивацію основ інфінітива – поширене в німецькій мові явище – досліджували різні вчені [Адмони 1978: 175; Willmans 1899: 405]. Це один із способів збагачення словникового складу мови. Характерно, що субстантивація інфінітивів найчастіше відбувається в префіксальних слабких дієсловах із префіксами **be-**, **ver-**, які в сучасній німецькій мові є найбільш частотними й продуктивними [Левицький 2008: 230].

Шляхом субстантивації основ інфінітива утворено 121 віддієслівний безафіксно-похідний іменник за словотвірною моделлю  $M_2: SN=SN: SV(Präf. + SV)+en:$  *beladen* – *das Beladen*, *beschaffen* – *das Beschaffen*, *verrechnen* – *das Verrechnen*, *erhalten* – *das Erhalten*. Основи префіксальних дієслів шляхом субстантивації основ інфінітива виявили низьку активність у породженні похідних основ іменників (10%).

Віддієслівні іменники (111 прикладів) утворені шляхом конверсії основ інфінітива за словотвірною моделлю  $M_2: SN=SNinf.:(Präf.+SV):$  *beschlagen* – *der Beschlagnahme*, *besitzen* – *der Besitz*, *betragen* – *der Betrag*, *erwerben* – *der Erwerb*, *vertragen* – *der Vertrag*, *verbrauchen* – *der Verbrauch*, *verkaufen* – *der Verkauf*. Основи префіксальних дієслів виявили низьку активність в утворенні похідних основ іменників шляхом конверсії основ інфінітива (8%).

Прикладом функціональної трансорієнтації одиниць одного рівня може слугувати конверсія лексичних одиниць. Витоками теорії функціональної трансорієнтації лінгвальних одиниць вважаємо вчення Ш. Баллі про функціональну транспозицію елементів мови [Баллі 1955: 136] – одну з перших спроб вивчення структури мови, невіддільну від її функціонування. Традиційно конверсію ототожнюють із „транспозицією серед частин мови, коли слово з однієї частини мови транспортується в іншу частину мови” [Вацеба 2004: 20].

У результаті конверсії основ претериту префіксальних сильних дієслів утворено 95 похідних іменників за словотвірною моделлю  $M_3: SN=SN:SVimp. (Präf. +SV):$  *vertreiben* – *der Vertrieb*, *betreiben* – *der Betrieb*, *bestehen* – *der Bestand*, *betragen* – *der Betrug*. Шляхом конверсії

твірних основ із чергуванням кореневого голосного утворено такі віддієслівні безафіксно-похідні іменники: *beziehen – der Bezug, entwerfen – der Entwurf*. Основи префіксальних дієслів виявили низьку активність в утворенні похідних основ іменників шляхом конверсії основ претериту (7%).

Високі показники продуктивності властиві моделям складних іменників  $M_{10}: SN=SN:(SV:Präf.+SV)+SN$ ,  $M_{10}: SN=SN+SN(SV:Präf.+SV)$ ; моделі суфіксальних іменників  $M_6: SN=SN:SV(Präf.+SV)+Suf. -er, -ung$ ; моделі віддієслівних безафіксно-похідних іменників, утворених унаслідок субстантивації основ інфінітива:  $M_2: SN=SN:SV(Präf.+SV)+en$ ; моделі конверсії основ інфінітива:  $M_2: SN=SN_{inf.}:(Präf.+SV)$ . Модель безафіксно-похідних основ, утворених шляхом конверсії основ претериту:  $M_2: SN=SN:SV_{imp.}(Präf.+SV)$ , має продуктивні показники.

Твірні основи префіксальних дієслів від каузативних дієслів утворені за словотвірною моделлю  $M_4: SV_{schw.}=Präf.+SV$ : *legen – be//legen; setzen – be//setzen; legen – er//legen; setzen – er//setzen; führen – ver//führen*. Від твірних основ каузативних дієслів утворені похідні основи віддієслівних безафіксно-похідних іменників, суфіксальних іменників, складних іменників. Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються внаслідок набуття основою інфінітива дієслова парадигми іменника за моделлю  $M_2: SN=SN:SV(Präf.+SV_{schw.})$ : *ver//setzen – das Versetzen; ent//setzen – das Entsetzen*, шляхом конверсії основи інфінітива за словотвірною моделлю  $M_2: SN=SN:SV_{inf.}((Präf.+SV_{schw.}))$ : *be//legen – der Beleg*.

Суфіксальні іменники із суфіксом *-er* утворені від твірних основ префіксальних дієслів за словотвірною моделлю  $M_6: SN=SN:SV(Präf.+SV_{schw.})+Suf.-er$ : *zer//legen – der Zerleger; er//legen – der Erleger; er//nähren – der Ernährer*; із суфіксом *-ung* за словотвірною моделлю  $M_6: SN=SN:SV(Präf.+SV_{schw.})+Suf.-ung$ : *er//setzen – die Ersetzung; er//nähren – die Ernährung; be//legen – die Belegung; ent//führen – die Entführung; zer//legen – die Zerlegung*. Утворення віддієслівних суфіксальних іменників, шляхом поєднання суфікса *-keit* з віддієслівним суфіксальним прикметником (з суфіксами *-bar, lich*) представлено словотвірною моделлю  $M_6: SN=SA: SN(Präf.+SV_{schw.})+Suf.-lich, -bar.+Suf.-keit$ : *ent//setzen – entsetzlich – Entsetzlich//keit; er//setzen – ersetzlich – die Ersetzbar/keit*.

Перспективи подальших досліджень зумовлені комплексним вивченням економічних термінів в економічних текстах у напрямі від твірних основ префіксальних дієслів до співвідносних з ними за структурою та семантикою похідних основ – економічних термінів.

#### Література

**Адмони 1978** – Адмони В. Г. Историко-типологическая морфология германских языков (Именные формы глагола, категория наречия, монофлексия) / В. Г. Адмони, В. Н. Ярцева. – М. : Наука, 1978. –

175 с.; **Балли 1955** – Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.; **Вацеба 2004** – Вацеба Р. В. Функціональна транспозиція (конверсія) як перехід вихідної частини мови у твірну частину мовлення і її можливості співвідношення / Р. В. Вацеба // Вісн. Запоріж. держ. ун-ту. – 2004. – № 4. – С. 18 – 23; **Квеселевич 2001** – Квеселевич Д. І. Практикум з лексикології сучасної англійської мови / Д. І. Квеселевич, В. П. Сасіна. – Вінниця : Нова кн., 2001. – 126 с.; **Левицький 2008** – Левицький В. В. Основи германістики / В. В. Левицький. – Вінниця : Нова кн., 2008. – 528 с.

**Воловик Л. Б. Словотвірні потенції твірних основ префіксальних дієслів у німецькій економічній термінології**

У статті проаналізовано словотвірні потенції твірних основ префіксальних дієслів у німецькій економічній термінології. Для архітекτονіки твірних основ префіксальних сильних та слабких дієслів характерна наявність в їхніх словотвірних рядах віддієслівних безафіксно-похідних іменників, утворених шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних сильних дієслів, суфіксальних іменників, складних іменників. Твірні основи дієслова реалізують свої словотвірні можливості за словотвірними моделями, властивими німецькій мові. У статті проаналізовано утворення безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів.

*Ключові слова:* словотвірна модель, словотвірне значення, словотвірний компонент, твірна основа, похідна основа.

**Воловик Л. Б. Словообразовательные потенции производящих основ префиксальных глаголов в немецкой экономической терминологии**

В статье рассматриваются особенности словообразовательной структуры и семантики немецких префиксальных глаголов – экономических терминов с префиксами *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*. В статье проанализированы словообразовательные потенции производящих основ префиксальных глаголов в немецкой экономической терминологии. Архитектоника производящих основ префиксальных сильных и слабых глаголов характеризуется наличием в их словообразовательных рядах отглагольных безафиксно-производных существительных, образованных путём субстантивации основ инфинитива, конверсии основ инфинитива, конверсии основ претерита префиксальных сильных глаголов, суффиксальных существительных, сложных существительных. Производящие основы глагола реализуют свои словообразовательные

возможности по словообразовательным моделям, характерным для немецкого языка. В статье проанализировано образование безафиксно-производных существительных от производящих основ префиксальных глаголов путём субстантивации основ инфинитива, конверсии основ инфинитива, конверсии основ претерита префиксальных глаголов.

*Ключевые слова:* словообразовательная модель, словообразовательное значение, словообразовательный компонент, производящая основа, производная основа.

**Volovyk L. B. The word-formative potential of prefixed verbs in German economic terminology**

The article is devoted to the studies of characteristics of word-formative structure and semantics of German prefixed verbs – economic terms with prefixes *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*. The paper studies the stems of German prefixal verbs used as economic terms, examined through determining their structural, semantic and functional organization. The examination of prefixal verbs stems proceeds from basic root words of derivational chains towards their cognate derivatives. Prefixal verbs are formed according to general language norms on the basis of prefixal derivational patterns Modern German. The results obtained show the decrease of borrowed verb-forming prefixes German economic terminology. Prefixal verb stems form noun stems by means of suffixation and conversion, being characterized by a considerable word – formative potential. The article considers non-affixal derived nouns formation by means of sustentative stems of infinitives and conversion stems of infinitives, conversion stems of preterital prefixed verbs. The paper reveals the text-formative potential of prefixed verbs on the basis of German economic terms in the economic texts. The article considers the derivational pattern of prefixed verbs on the basis of German economic terms in the economic texts. The article considers non-affixal derived nouns formation by means of sustentative stems of infinitives and conversion stems of infinitives, conversion stems of preterital prefixed verbs. The article deals with the problems of influence of context on word-formative structure of German prefixed verbs – economic terms with prefixes *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*. The research has been made on the basis of the translation of German economic texts.

*Key words:* term, word-formation, stem, word-formative potential, word-formation, derivational pattern, derivational meaning, micro pattern, derivational stem, derived stem.

*Стаття надійшла до редакції 24.08.2015 р.*

*Прийнято до друку 28.08.2015 р.*

*Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.*